

ТАЇНСТВА ЦЕРКВИ І ТАЇНСТВО ЦЕРКВИ: ВІД КІЛЬКОСТІ ДО ЄДНОСТІ У ХРИСТІ

THE SACRAMENTS OF THE CHURCH AND MYSTERY OF THE CHURCH. FROM QUANTITY TO UNITY IN CHRIST

Тенденції, які ми спостерігаємо у сучасному богословському мисленні та літургійному житті, доволі рельєфно ілюструють крайню індивідуалізацію церковних таїнств. Більшість із них стали розглядатися як самостійні акти, що здійснюються над окремими вірянами. Людина, яка бажає задовольнити свої релігійні потреби, «замовляє» те чи інше таїнство, а священник його здійснює, тобто стає «виконавцем» цього замовлення. У результаті таїнства перетворюються на «треби», а між іншими членами Христової Церкви втрачається зв'язок і духовна єдність.

Це зумовлює актуальність дослідження основних принципів і духовно-морального розуміння церковних таїнств у їх взаємозв'язку з таїнством нашого спасіння в Церкві Христовій крізь призму православного вчення, а не накопичених у результаті тривалих дискусій і кон-

Статтю присвячено витлумаченню змісту вчення Православної Церкви про таїнства. Значну увагу приділено богословському дискурсу щодо кількості таїнств, їх морально-ціннісного потенціалу та сотеріологічного значення в контексті православного вчення про природу та місію Церкви Христової.

Ключові слова: Царство Боже, Церква, таїнство, спасіння, символ, спілкування.

In our time, we observe extreme individualization of the sacraments. Most of them began to be considered as separate acts committed on individual members of the Church. A person who wants to satisfy his religious needs «orders» one or another sacrament, and the priest who performs it becomes the «executor» of this order. The sacraments turn into «occasional offices» as a result. The organic

* Кандидат наук із богослів'я, викладач кафедри богослів'я та філологічних дисциплін Київської Православної Богословської Академії.

** PhD in Theology, Lecturer of the Department of Theology and Philology of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

фесійних інтерпретацій біблійного вчення про зміст і природу таїнств.

Мета статті – проаналізувати основний зміст вчення Православної Церкви про таїнства та визначити їх взаємозв'язок із головним Таїнством – Таїнством спасіння в Христовій Церкві.

Досягнення дослідницької мети актуалізує розв'язання таких **завдань**:

- витлумачити богословський зміст поняття «таїнство» та простежити еволюцію його духовно-морального й канонічного сприйняття в православній богословській думці;

- визначити роль та місце церковних таїнств у літургійному житті Церкви і духовно-практичному житті віруючих;

- з'ясувати особливості святоотцівського тлумачення структурно-функціональної природи церковних таїнств, їх комунікативно-ціннісного потенціалу та сотеріологічного значення.

Основний виклад матеріалу та дискусія. Праведний Миколай Кавасила (1322–1398) у своєму творі «Пояснення Божественної Літургії» [Николай Кавасила, свт., 2005] і трактаті «Сім слів про життя у Христі» [Николай Кавасила, свт., 2002] навчає про Святого Духа як про благодатну дію в динаміці Церкви. Також доволі ґрунтовно він рефлексує й переконливо навчає про спасительну дію Святого Духа у таїнствах, а надто ж у Євхаристії. Десять століть тому богослов ототожнив Церкву з таїнствами, по суті, узагальнивши у такий спосіб

connection with other members of the church is lost.

This determines the relevance of the study of the basic principles of the Orthodox understanding of the sacraments of the Church and their connection with the mystery of our salvation in the Church of Christ.

The purpose of the article is to show the content of the teachings of the Orthodox Church about the sacraments and to consider the connection of the sacraments of the Church with the mystery of our salvation in the Church of Christ in the modern context.

Tasks:

- *consider, in general terms, the term sacrament and its understanding in Orthodox theology;*
- *characterize the sacraments and how they are perceived in the modern world;*
- *show the Holy Fathers' perception of the sacraments in Christianity.*

The need of our modern Christian life is to focus on the essence of the sacraments and their connection with the mystery of Salvation and not to consider them merely as an instrument of personal blessing without regard to the community of believers.

We must realize that the world was created for man as a means of communion with God. This was also the original essence of food and the act of consuming it in paradise. The fall of man was that he fell in love with the world as such, limited by itself, not permeated with the presence of God. He became an individual and selfish creature. And the sacraments help to get rid of this autonomous way of life through

святоотцівське вчення про цей феномен. Сказати, що Церква «присутня у святих таїнствах», означає сказати, що між Церквою і таїнствами «не просто спільність імені або аналогія чинності подоби, це тотожність дієвості» – наголошував подвижник віри й благочестя [Николай Кавасила, свт., 2002, с. 156].

Питання взаємозв'язку таїнств Церкви з Таїнством Церкви знайшли відображення у працях відомого богослова сучасності митрополита Калліста (Уера). Зокрема, у доповіді на богословській конференції «Таинства составляют жизнь во Христе. Святоотеческие основа-

ния православного учения о таинствах» [Каллист (Уэр), митр., 2007] він робить акцент власне на значенні та історичному розвитку розуміння категорії «Таїнство». Також у контексті нашої теми заслуговують на увагу такі праці: «Очерк мистического богословия Восточной Церкви» В. Лоського [Лосский, 1991] та «Вера Церкви: Введение в православное богословие» Христоса Яннараса [Яннарас, 1992]. Однак зазначені дослідники торкаються вчення про таїнства в контексті практики доволі побічно.

Варто пам'ятати, що з початку існування Христової Церкви поняття «таїнство» не вживали, проте здійснювали Євхаристію та Хрещення. Так само й інші: Шлюб, Священство, Сповідь тощо. Лише поступово розвивалася відповідна термінологія, яка дозволила всі ці священнодії об'єднати одним терміном «таїнство».

У патристичну епоху, – зауважує прот. Іван Мейєндорф, – не існувало навіть спеціального терміну для позначення «таїнств» як особливої категорії церковних діянь: термін *mysterion* використовувався в більш широкому і загальному сенсі таємниці спасіння [Мейєндорф, прот., 2001, с. 270].

Попри те, зайвим буде доводити, що всі таїнства мають єдине спільне джерело і основу – Втіленого Сина Божого і Господа нашого Ісуса Христа. Таємничі дії Церкви, по суті, – не що інше, як живе свідчення і невпинне поширення Втілення в часі та просторі. Саме таїнства забезпечують постійну й динамічну присутність Втіленого Сина Божого серед Його народу. Гово-

the commonality of life with other members of the church. When we talk about the sacraments, we must realize that this is something open to our understanding, but not fully revealed. With the help of symbols they lead us to relationships with the Living God, and these relationships open to us a new reality of existence not only here on earth, but also show that the concept «already here» indicates that everything was here, and the sacraments helped us to see this.

Key words: Kingdom of God, Church, Sacrament, salvation, symbol, communication.

рячи словами свт. Лева Великого, «Той, Хто був зримо, як наш Спаситель, нині утаємничився в таїнствах» [Лев Великий, свт., 2000., с. 13]. Без Втілення не може бути і таїнств. А тому той, хто близький до розуміння Таїни Втілення, може збагнути й таємну суть церковних таїнств.

Православна традиція упродовж століть так само не приділяла особливої уваги суворій фіксації кількості церковних таїнств. Семеричне послідування з'явилося на грецькому Сході не раніше другої половини XIII ст., і в той час його розглядали лише як одне з можливих. «Візантійська Церква, – зауважує о. І. Мейендорф, – формально ніколи не визнала якогось конкретного переліку; багато авторів приймають стандартний ряд із семи таїнств – хрещення, миропомазання, Євхаристія, священство, шлюб, покаяння і елеосвячення, – тоді як інші пропонують більш просторі переліки. Але є й треті – вони наполягають на винятковому значенні Хрещення та Євхаристії, основного християнського посвячення в нове життя» [Мейендорф Иоанн, прот., 2001, с. 271]. І лише десь на початку XVII ст. схема семи таїнств у грецькій Церкві стала загальноприйнятою.

Водночас мусимо наголосити, що в православній літургійній традиції Хрещення й Миропомазання є нерозривними із Євхаристією. Це стає можливим завдяки тому, що вони входять в одне Таїнство – Таїнство Христа, у якому, за влучним висловом Йоана Зізіуласа, – «міститься все таїнство нашого спасіння!» [Йоан (Зізіулас), митр, 2005, с. 273]. Отже, ми бачимо, що цей підхід спонукає нас розглядати всі характерні для цих трьох таїнств особливості тільки у світлі єдиного Таїнства Христа і в жодному раз, не сприймати їх як щось об'єктивне, якесь буття, що існує саме собою [Йоан (Зізіулас), митр, 2005, с. 273].

Традицію патристичного розуміння поняття таїнства продовжує прп. Іустин (Попович). «У Церкві все, – пише він, – є святим таїнством. Кожне священнодійство є святим таїнством. І навіть найбільш незначне? Так, кожне з них має глибинний зміст і спасительну дію, як і сама таємниця Церкви, бо й найменше значуще священнодійство в Боголюдському організмі Церкви перебуває в органічному, живому зв'язку з усією таємницею Церкви й Самою Боголюдиною Господом Ісусом Христом» [Іустин (Попович), прп., 1997, с. 72].

За нашими спостереженнями, для архимандрита Іустина кількість святих Таїнств у Церкві Христовій має загалом другорядне значення. І це справді так, адже Церква Христова, обіймаючи небо й землю, є великою і святою таємницею Боголюдини. А

тому у ній кожне «Господи, помилуй», і кожна покаюнна сльоза, і кожне молитовне зітхання чи крик душі про очищення й прощення гріхів – Таїнство. У цьому контексті варто наголосити на тому, що в нашій християнській сакраментальній практиці ми покликані являти нескінченне співчуття і любов Бога до людства та Його волю до спасіння всього створеного світу у Христі. Кожен, навіть найскромніший жест людини справедливо буде розглядатися як таїнство в його глибинному сенсі, якщо цей жест виявляє Божу співчутливу любов і обітницю спасіння світу.

Кожне таїнство є вказівкою, за допомогою знаків і символів, на невидиму та невимовну реальність. Таїнства неодмінно пов'язані з матерією світу. Матеріальний аспект таїнств також із ясністю вказує на зв'язок між «таємничими» діями Церкви і Втіленням, про який ми вже говорили. Людське народження Спасителя було саме сприйняттям матеріальної плоті (разом із людською душею), так що ця матеріальна плоть стала провідником Духа. Тому коли ми благословляємо воду в таїнстві Хрещення, коли ми благословляємо хліб і вино в Євхаристії і коли ми благословляємо елеї під час елеопомазання, ми також робимо ці матеріальні елементи провідниками Духа.

Таїнства проникають в усі глибини земної матерії, вони є осередками, з яких поширюється по світу божественне тепло. Вони закликають нас по-новому оцінити навіть незначні, здавалося б, побутові події в нашому житті. Прот. Павло Флоренський зауважував: «Є певна небезпека, яка таїться у відриві особистого й суспільного побуту від культу, про містичну деградацію процесу прийняття їжі, починаючи від куштування Хліба Божого на трапезі таїнства і завершуючи заковтуванням наспіх бутерброда біля залізничного буфету» [Флоренський, ієрей., 2003, с. 120]. Мета християнства – освячувати світ, зберігати хрестом його існування, долати його тління, його «біг до смерті», преобразити його побут, його тимчасове всепроникними променями, що йдуть із культу до вічності.

Та на жаль, як ми вже говорили, в наш час можна спостерігати крайню індивідуалізацію таїнств. Натомість Літургія Церкви з очевидністю показує, що «всі таїнства стосуються всіх членів громади і їх мета полягає в тому, щоб включити індивіда – його життя, його особливість існування й покликання, – в Церкву. А тому кожне таїнство знаходить своє природне завершення, своє виконання в Євхаристії. Іншими словами, саме Церква і є метою та виконанням таїнств. Таїнство – це участь не тільки в таїнстві Христа, але і в його плодах – причастя Царства Божого. Усі таїн-

ства, за словами прот. О. Шмемана, все літургійне життя Церкви і насамперед Євхаристія переслідують одну мету – «сходження до Трапези Господньої в Його Царстві» [Шмеман, прот., 2009, с. 120].

Висновки. Потреба нашого сучасного християнського життя полягає в тому, щоб головну увагу звернути на сутність таїнств і на їхній зв'язок із таємницею Спасіння та не розглядати їх лише як інструмент особистого освячення безвідносно до громади віруючих.

Ми повинні усвідомлювати, що світ створений для людини як засіб спілкування з Богом. Таким був і первісний онтологічний сенс споживання їжі перших людей. Гріхопадіння людини полягало в тому, що «вона полюбила світ» як такий», обмежений самим собою, а не сповнений присутності Божої. Людина стала індивідуальною та егоїстичною істотою. І таїнства допомагають позбутися цього автономного способу життя через спільність з іншими членами Церкви.

Коли ми говоримо про таїнства, то повинні усвідомлювати, що це щось відкрите нашому розумінню, однак не повністю. Вони за допомогою символів вводять нас у відносини з живим Богом, а цей зв'язок, у свою чергу, відкриває для нас нову реальність існування, яку таїнства допомагають побачити й глибше та правдивіше збагнути.

Джерела

1. Иоанн Дамаскин, св. Точное изложение Православной веры. Москва: «Лодья», 2002. 464, [1] с.
2. Иустин (Попович), прп. Православная Церковь и экуменизм. Б. м., 1997. С. 62
3. Лев Великий, свт. Слова на Рождество Христово / пер. с лат.: Д. Зотов. Москва: Издательство Московской патриархии, 2000. 34 с.
4. Николай Кавасила, свт. Изъяснение Божественной Литургии. Киев: Общество любителей православной литературы; Издательство имени святителя Льва, папы Римского, 2005. 135, [1] с.
5. Николай Кавасила, свт. Семь слов о жизни во Христе // Святой Николай Кавасила. Христос. Церковь. Богородица. Москва: Сибирская Благовонница, 2002. С. 112–178.

Література

6. Йоан (Зізіулас), митр. Буття як спілкування. Дослідження особистості і Церкви / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2005. 276 с.
7. Каллист (Уэр), митр. «Таинства составляют жизнь во Христе» Святоотеческие основания православного учения о таинствах. Доклад на богословской конференции РПЦ «Православное учение о церковных таинствах» (13–16 ноября 2007) [Электронный ресурс] // Синодальная Библиейско-богословская комиссия Русской Православной Церкви. Режим доступа : http://theolcom.ru/ru/full_text.php?ТЕХТ_ID=342
8. Лосский В. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. Москва: Центр «СЭИ», 1991. 288с.
9. Мейендорф И., прот. Византийское богословие. Исторические тенденции и доктринальные темы. Минск, 2001. 328 с.

10. Мейендорф И., прот. Иисус Христос в восточном православном богословии / пер. с англ. свящ. О. Давыденкова, при уч. Л. А. Успенской; примеч. А. И. Сидорова. Москва: ПСТБИ, 2000. 318 с.
11. Флоренский П., иерей. Столп и утверждение истины: опыт православной теодицеи. Москва: АСТ, 2003. 640 с.
12. Шмеман А., прот. Литургия и жизнь: христианское образование через литургический опыт / протопр. А. Шмеман. Москва: Паломник, 2009. 158, [2] с.
13. Яннарас Х. Вера Церкви: Введение в православное богословие / пер. с новогреч. Г. В. Вдовиной; под ред. А. И. Кырлежева. Москва: Центр по изучению религий, 1992. 232 с.

Dzherela

1. Yoann Damaskyn, sv. Tochnoe yzlozhenye Pravoslavnoi very. Moskva: «Lodia», 2002. 464, [1] s.
2. Yustyn (Popovych), prp. Pravoslavnaia Tserkov y ekumenyizm. B. m., 1997. S. 62.
3. Lev Velykyi, svt. Slova na Rozhdstvo Khrystovo / per. s lat.: D. Zotov. Moskva: Yzdatelstvo Moskovskoi patryarkhy, 2000. 34 s/
4. Nykolai Kavasyla, svt. Yziasnenye Bozhestvennoi Lyturhyi. Kiev: Obshchestvo liubyteli pravoslavnoi lyteratury; Yzdatelstvo imeny sviatytelia Lva, papy Rimskoho, 2005. 135, [1] s.
5. Nykolai Kavasyla, svt. Sem slov o zhyzny vo Khryste // Sviatoi Nykolai Kavasyla. Khrystos. Tserkov. Bohorodytsa. Moskva: Sybyrskaia Blahozvonnytsa, 2002. S. 112–178.

Literatura

6. Ioan (Ziziulas), mytr. Buttia yak spilkuvannia. Doslidzhennia osobystosti i Tserkvy / per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera, 2005. 276 s.
7. Kallyst (Уэр), mytr. «Taynstva sostavliaiut zhyzn vo Khryste» Sviatootecheskye osnovaniya pravoslavnoho ucheniia o taynstvakh. Doklad na bohoslovskoi konferentsyy RPTs «Pravoslavnoe ucheniie o tserkovnykh taynstvakh» (13–16 noiabria 2007) [Elektronnyi resurs] // Synodalnaia Bybleisko-bohoslovskaia komysyia Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy. Rezhym dostupa: http://theolcom.ru/ru/full_text.php?TEXT_ID=342
8. Losskyi V. Ocherk mystycheskoho bohosloviia Vostochnoi Tserkvy. Dohmatycheskoe bohosloviie. Moskva: Tsentr «SЭY», 1991. 288 s.
9. Meiendorf Y., prot. Vyzantiiskoe bohosloviie. Ystorycheskye tendentsyi i doktrynalnye temy. Minsk, 2001. 328 s.
10. Meiendorf Y., prot. Ysus Khrystos v vostochnom pravoslavnom bohosloviy / per. s anhl. sviashch. O. Davydenkova, pry uch. L. A. Uspenskoii; pry mech. A. Y. Sydorova. Moskva: PSTBY, 2000. 318 s.
11. Florenskiy P., yerei. Stolp i utverzhdniye istyny: opyt pravoslavnoi teodytsey. Moskva: AST, 2003. 640 s.
12. Shmeman A., prot. Liturhiia i zhyzn: khrystyanskoe obrazovaniie cherez lyturhycheskyi opyt / protoпр. A. Shmeman. Moskva: Palomnyk, 2009. 158, [2] s.
13. Yannaras X. Vera Tserkvy: Vvedeniie v pravoslavnoe bohosloviie / per. s novohrech. H. V. Vdovynoi; pod red. A. Y. Kyrlezheva. Moskva: Tsentr po yzucheniiu relyhi, 1992. 232 s.